

FROM UNEQUAL ACCESS TO RESOURCES TO GLOBAL THREAT

Toni Gjorgiev

Associate professor, Military Academy "Gen. Mihailo Apostolski" Skopje

tonigjorgiev@yahoo.co.uk

Goce Stoilovski

doctorate, Military Academy "Gen. Mihailo Apostolski" Skopje

gocestoilovski1974@gmail.com

Abstract

There is a lot of debate in the world about the allocation of natural resources, especially during periods of increasing scarcity (depletion and excessive consumption of resources). The increase in the number of earthlings, the increase in wealth and lifestyle worldwide, exceeds the ability of the planet to cope with the consequences of human activities.

The resources of the planet Earth will not be enough to meet the needs of the growing population in the world. All people have the same needs and the same rights, but practice shows that they are not equally satisfied and applied. Many people today suffer because of extreme poverty, while others enjoy luxury and wealth.

Economically uncompetitive countries are already vulnerable to political, social and religious unrest, and the question is whether unequal access to resources will be just the spark for future global conflicts.

Keywords: resources, threat, population

ОД НЕЕДНАКВИОТ ПРИСТАП ДО РЕСУРСИТЕ ДО ГЛОБАЛНА ЗАКАНА

Тони Ѓорѓиев

Вонреден професор, Воена академија „Ген. Михаило Апостолски“ Скопје

tonigjorgiev@yahoo.co.uk

Гоце Стоиловски

докторанд, Воена академија „Ген. Михаило Апостолски“ Скопје

gocestoilovski1974@gmail.com

Апстракт

Во светот се водат многу дебати околу распределбите на природните ресурси, а особено за време на периоди на зголемување на недостаток (исцрпување и прекумерна потрошувачка на ресурси). Порастот на бројот на земјаните, зголемувањето на богатството и на животниот стил на светско ниво, ја надминува способноста на планетата да се справи со последиците од човечките активности.

Ресурсите на планетата Земја нема да бидат доволни за да ги задоволат потребите

на растечката популација во светот. Сите луѓе имаат исти потреби и исти права, но праксата покажува дека истите не се еднакво задоволени и применети. Денес многу луѓе страдаат затоа што живеат во крајна сиромаштија, додека други уживаат во раскош и богатство.

Економски неконкурентните земји веќе се подложни на политички, социјални и религиозни немири, а се поставува прашањето дали нееднаквиот пристап до ресурсите ќе биде само искрата за идните глобални конфликти.

Клучни зборови: ресурси, закана, население

Вовед

Во денешно време, над 80% од светската популација живее во земји кои користат повеќе ресурси отколку што можат да обноват сопствените екосистеми. Определени земји (ЕУ, САД и Јапонија), еколошки должници, ги исцрпија сопствените ресурси и мораат да ги увезуваат. Неоспорен факт е дека човештвото троши повеќе природни ресурси отколку што може да надополни планетата. Иако глобалната нееднаквост меѓу земјите и апсолутниот број на луѓе кои живеат во екстремна сиромаштија се намалува, бидејќи посиромашните земји ги достигнуваат побогатите, јазот меѓу најбогатите и најсиромашните слоеви на населението се зголемува.

Во многу делови на светот, нееднаквоста останува главна грижа. Многу од земјите со највисоко ниво на нееднаквост во приходите (економска нееднаквост) се наоѓаат во Латинска Америка и Субсахарска Африка. Додека само 1% од светската популација контролира повеќе од 50% од нејзиното богатство, 800 милиони луѓе во светот живеат во екстремна сиромаштија. Над 75% од луѓето во светот во развој живеат во земји каде што приходите се порамномерно распределени отколку во 90-тите години на минатиот век. Економската нееднаквост, исто така, има негативни влијанија врз другите видови на нееднаквост и здравствените резултати, како што се очекуваниот животен век или статусот на исхрана. Во однос на социјалната нееднаквост, жените во руралните области сè уште имаат 3 пати поголема веројатност да умрат додека раѓаат отколку жените што живеат во урбани центри. Децата родени во сиромаштија имаат скоро двојно поголема веројатност да умрат пред 5-годишна возраст од оние од побогати семејства.

За да се намали нееднаквоста, ние мора да ги разбереме нејзините причини и последици, кои можат да бидат сложени и длабоко вкоренети во социјалните, економските, политичките и еколошките системи и ресурси. Нееднаквата распределба на ресурсите претставува поголема закана за здравјето на планетите отколку растот на популацијата. Со оглед на тоа што светската популација се предвидува да достигне 9,8 милијарди до 2050 и 11,2 милијарди до 2100 година, останува прашањето дали земјата ќе има доволно ресурси за

да ги издржува своите жители. Во моментов, нееднаквостите околу пристапот до ресурси главно се резултат на нееднаква дистрибуција отколку на глобален недостаток. Иако тоа може да се промени како што расте популацијата, овие прашања на дистрибуција веќе придонесуваат за климатска бегалска криза, деградација на животната средина и недостиг на храна во некои региони во светот односно појава на екобегалци (економско-еколошки бегалци). Иако глобалното население сè уште расте, тоа не расте толку брзо како порано.¹

Со цел да се ублажат огромните ефекти од нееднакво распределените природни ресурси, владите мора да спроведат политики за прилагодување - наместо за контрола - на растот на населението. Зголемувањето на пристапот до ресурси за репродуктивно здравје, како што е контролата на раѓањето, е еден од начините на кои владите можат да поддржат растечка популација индиректно да ги намали стапките на плодност.

1. Ресурси

Ресурс е извор или снабдување од кое се произведува корист и има одредена корисност. Ресурсите во голема мерка можат да се класифицираат според нивната достапност односно тие се класифицирани во обновливи и необновливи ресурси. Тие исто така можат да се класифицираат како вистински и непотенцијални врз основа на нивото на развој и употреба, врз основа на потеклото тие можат да се класифицираат како биотички и абиотички, и врз основа на нивната дистрибуција, како сеприсутни и локализирани (приватни, природни и меѓународни ресурси во сопственост на заедницата).

Во примена во рамките на човечкото општество, комерцијалните или некомерцијалните фактори бараат распределување на ресурси преку управување со ресурси.

1.1 Природни ресурси

Од човечка перспектива, природен ресурс е сè што се добива од околината за да се задоволат човечките потреби и побарувања. Од поширока биолошка или еколошка перспектива, ресурс ги задоволува потребите на жив организам.

Управувањето со природните ресурси вклучува идентификување кој има право да ги користи ресурсите, а кој не, за дефинирање на границите на ресурсите. Со ресурсите може да управуваат корисниците според правилата за управување кога и како се користи ресурсот во зависност од локалната состојба или со ресурсите може да управува владина организација или друга централна власт.

Природни ресурси се оние ресурси кои се јавуваат во рамките на животната средина во нивната оригинална и природна форма, не вознемирани од

¹ Оваа намалена стапка може да се припише на пониска стапка на плодност, што е просечен број деца што ги има една жена.

човештвото. Потребни се години за да се формираат без интервенција на луѓето. Мајката Земја изобилува со природни ресурси кои се развиваат на оваа планета. Додека неколку од нив се користат за наш опстанок како вода, воздух, останатите како јаглен, гас, нафта се користат за задоволување на нашите дневни потреби. Од шуми до планини до минерали до крајбрежни брегови и мочуришта, секој од овие природни ресурси има свое значење.

1.1.1 Водата како ресурс

Комбинираните ефекти од Зголемување на демографските нерамнотежи, растечкиот конзумеризам и продолжената урбанизација ќе ја зголемат експоненцијално побарувачката за вода, додека снабдувањето станува понеправилно и неизвесно.

Растечкото население, урбанизацијата, зголемената побарувачка за земјоделско и индустриско производство, економскиот раст и климатските промени ги ставаат водните ресурси под се поголем притисок.

Водата зазема околу 70 проценти од површината на Земјата, од кои 95 проценти или 1.380 милиони кубни метри е солена, додека само 5 проценти е слатка вода. Значајни резерви од околу 8 милиони кубни метри се наоѓаат во подземјето, што е за 30 проценти повеќе од количеството вода во езерата и во реките.

Глобалната потрошувачка на вода во текот на изминатите 100 години порасна 6 пати, а до 2050 година таа ќе биде двојна. Една третина од популацијата живее во области во кои има недостиг на вода.² Околу 1,1 милијарда луѓе на планетата денес немаат пристап кон вода која не би донела никаков ризик врз здравјето на луѓето.

Луѓето се уште неодговорно ги загадуваат водните извори и не се грижат за последиците.

До 2040 година дека потребата за вода ќе ја надмине моменталната состојба за 40 отсто.³ Недостигот од вода „ќе ги спречи големите држави да произведуваат храна и енергија, создавајќи потреси на светските пазари на храна и спречувајќи го екомонскиот развој“ при што Северна Африка, Блискиот Исток и Јужна Азија ќе го претрпат најсилниот удар.⁴

Нашата планета е богата со вода но со развојот на современата технологија се прошируваат можностите за искористување на водните ресурси, лесно достапна, природно слатка, уште помалку пивка вода на Земјата има релативно малку.

Од вкупната вода на планетата Земја 96,5 % ја сочинуваат морињата, а останата вода од 3,5 % се наоѓа на копното. Околу 1 % од водата на копното

---

² Изјава на Генералниот секретар на ОН Бан Ки Мун.

³ Според предвидувањата на ОДНИ (Office of the Director of National Intelligence-USA).

⁴ Според разузнувачки извештај на ОДНИ.

е солена што значи остануваат само 2,5 % слатка вода, но и таа не е целата лесно достапна за употреба. Во ледените покривки од поларните предели, во вид на лед и во земјата замрзната е 69,5 % од слатката вода. Останатите околу 29 % се наоѓаат во подземјето, како влага во земјата и во течна состојба во водоносниците којашто е изразено нерамномерно распоредена. Само околу 1 % слатка вода на Земјата (0,007 % од вкупната вода) е на располагање за потребите на човештвото.

Водата на копното е главен извор на слатка вода за потребите на човештвото. Се смета дека таа просечно годишно изнесува околу 47000 км³, од кои 2/3 од површинските текови, а остатокот од подземните и помал дел (околу 6%, најмногу на Антарктикот) од топењето на ледот. Околу 80% од вкупните површински текови се однесуваат кај високите географски ширини и екваторскиот појас, кадешто живеат помал дел од светското население. Со зголемувањето на светската популација се намалува годишната количина на слатка вода по глава на човек и таа денес изнесува 7700 м³ по жител на годишно ниво или на регионално ниво: Јужна Америка 34960 м³, Австралија 20480 м³, Северна Америка 16260 м³, Африка 6460 м³, Европа 4660 м³, Азија 3370 м³. Во Европа 8% од светските водни ресурси се распоредени кај 13% од светското население, Азија 36% од светските водни ресурси се распоредени кај 60% од светското население, Африка 11% од светските водни ресурси се распоредени кај 13% од светското население, Северна Америка 15% од светските водни ресурси се распоредени кај 8% од светското население, Јужна Америка 26% од светските водни ресурси се распоредени кај 6% од светското население и Австралија и Океанија 5% од светските водни ресурси се распоредени кај 1% од светското население⁵.

Водата е темел на многу природни процеси, а особено биолошките. Без вода нема живот, истата представува предуслов за производство на сите намирници. Недоволните залихи на свежа вода во многу делови од светот се поврзани со нарушување на животната средина, ограничување на производството на храна, загрозување на здравјето на луѓето и станува извор на конфликт во врска со распределба на води. Ако снабдувањето со свежа вода на Земјата е распределено во согласност со распределбата на светското население, тогаш тоа (во сегашната фаза на користење на водата по глава на жител) на вода е доволно за 20 милијарди луѓе. Сепак, распределбата на свежа вода на Земјата е исклучително нерамномерна, па во светот повеќе од 6 милијарди луѓе немаат пивка вода ни за најосновните потреби.

Денес на светско ниво од достапната вода за пиење се користи само половина, а само по основ на порастот на населението тој дел до 2025 година ќе се искачи на 70%. Со силна и претпазлива акција, владите од целиот свет можат ефикасно да се справат со природните ограничувања и неизвесности кои влијаат врз водните ресурси.

---

⁵ Според УНЕСКО

Десалинизацијата обезбедува само 1% од светската вода за пиење преку 18.000 постројки за десалинирање користејќи или термичко испарување или одвојување на мембраната. Новите технологии создаваат пониски трошоци, помалку енергетски интензивни и поефикасни можности за одсолнување.

Околу 500 милиони луѓе живеат во области каде потрошувачката на вода е двојно поголема од локално обновливите извори на вода. Многу земји во суви и полусуви региони (на пример, централна и западна Азија, северна Африка) се веќе близу до или под прагот за недостиг на вода од годишно 1.000 кубни метри по лице. Растечкиот конsumerизам и континуираната урбанизација ќе го зголемат притисокот врз овие критични ресурси, каде безбедноста на храната и водата може да биде уште повеќе влошена од климатските промени и деградацијата на животната средина надвор од очекуваните норми.

1.1.2. Дефицит на глобалниот систем за снабдување со храна

И покрај меѓународните напори, гладот во светот расте во последните три години. Апсолутниот број на недоволно исхранети лица (оние кои се соочуваат со хронично лишување од храна) се зголеми на скоро 821 милиони во 2017 година, од околу 804 милиони во 2016 година. Стапките на други форми на неухранетост, како што се недостаток на хранливи материи и дебелина, се исто така алармантно високи (околу 2 милијарди реорале страдаат од недостаток на микроелементи). Неисхранетоста ќе влијае на над 50% од глобалното население до 2030 година, освен ако не се преземат итни мерки за подобрување на пристапот до висококвалитетна храна.

Во 2017 година, околу 124 милиони луѓе низ 51 земја и територија се соочиле со „кризни“ нивоа на акутна несигурност во храната или уште полошо, зголемување во споредба со 80 и 108 милиони луѓе во 2015 и 2016 година. Секоја година околу 8 милиони луѓе умираат од глад односно над 20.000 на ден. Зголемената популација и зголемениот недостиг на вода и земјоделско земјиште го прават хранењето на светот еден од најголемите предизвици во иднина. Сепак, земјоделскиот протекционизам спречува воведување на вистински одржлив глобален систем за снабдување со храна. Побарувачката за храна и вода значително ќе се зголеми во следните децении. ФАО проценува дека до 2050 година, потребата за храна може да се зголеми за 50% во споредба со 2013 година и таа за вода за околу 40%, со оглед на зголемувањето на глобалното население на над 9 милијарди. До 2050 година, потрошувачката на месо и млечни производи се очекува да порасне за 76% и 65%, соодветно, во споредба со 40% за житарките.

На глобално ниво, 76% од популацијата најголем дел од своите дневни потреби го црпи од растенијата.⁶ Повеќе од 80% од растот на глобалната

⁶ Ако нивото на CO₂ продолжи да се зголемува како што е предвидено, истражувачите проценуваат дека дополнително околу 150 милиони луѓе може да бидат изложени на ризик од дефицит на протеини поради зголемено ниво на CO₂ во атмосферата.

побарувачка за земјоделски култури, растителни влакна и напитки, месо и шумски производи до 2030 година ќе се случи во земјите во развој. Околу 88 милиони тони храна се троши во ЕУ годишно или околу 173 килограми по лице. Домаќинствата и преработката сочинуваат 72% од нив.

На глобално ниво, апсолутниот број на недоволно исхранети лица се зголемува од 2014 година, достигнувајќи околу 821 милиони луѓе (околу 11% од населението) во 2017 година. Во 2017 година, околу 124 милиони луѓе низ 51 земја и територија се соочиле со „кризни“ нивоа на акутна несигурност во храната или уште полошо, што е зголемување во споредба со 80 и 108 милиони луѓе во 2015 и 2016 година. Неисхранетоста ќе влијае на над 50% од глобалното население до 2030 година, освен ако не се преземат итни мерки за подобрување на пристапот до висококвалитетна храна.

1.1.3. Земјиште

Во 1950 година имало 5.600 м² обработливо земјиште по лице, доколку продолжат сегашните трендови, до 2050 година, ова може да се намали на само 1.500 м², како резултат на растот на населението, урбанизацијата и зависноста од земјоделски методи што ја уништуваат почвата. Приближно 20% од вегетираната површина на Земјата покажува постојан тренд на опаѓање на продуктивноста, главно како резултат на употребата и управувањето со земјиштето/водата.

1.1.4. Минерални ресурси и нивното исчезнување

Достапните податоци за резервите на минерални суровини, исто така, укажуваат на ефектот дека Земјата сега ги достигнува своите граници. Што се однесува до нафтата, таа ќе трае 40 години. Природниот гас има резерви што можат да обезбедат производство до 60 години. Јагленот, пак, има доволно резерви за да трае 250 години. Гас од шкрилци при неодамнешните истражувања во САД, што може да ја задоволи домашната побарувачка на земјата за природен гас на сегашните нивоа на потрошувачка повеќе од 100 години, е крајно негативен за животната средина затоа што генерира половина од емисиите на јаглерод од јаглен и ги загадува листовите подземни водоносни слоеви.

Сè што беше опишано за времетраењето на резервите на фосилни горива укажува на тоа дека, со оглед на долговечноста на јагленот, тоа би бил извор на енергија што ќе се користи во иднина кога ќе се исцрпат други фосилни горива, факт што ќе го влоши ефектот на стаклена градина во атмосферата. Човештвото мора да стане свесно за итната потреба да ги замени фосилните горива со обновливи извори на енергија за да се избегне катастрофалното сценарио за користење јаглен како извор на енергија, како и да се замени сегашниот модел на развој за одржлив развој, кој, со обратна логистика, со повторна употреба, обновување и рециклирање на материјалите, со што се

достигнува таканаречениот затворен циклус на производство, може да се одложи исцрпувањето на природните ресурси на планетата Земја.

1.1.5. Енергија

Глобалниот инсталиран капацитет и производството од сите обновливи технологии значително се зголемија односно обновливите извори придонесоа скоро половина од новиот капацитет за производство на електрична енергија во светот во 2014 година, а и политиките за поддршка продолжија да се шират низ целиот свет.

До 2040 година, повеќе од 1 милијарда домаќинства и 11 милијарди паметни уреди може да бидат дел од меѓусебно поврзани електрични системи. Дигитализацијата на енергетскиот систем може значително да ја зголеми енергетската ефикасност, да ги намали емисиите на CO₂, како и да ги намали трошоците и за потрошувачите и за производителите. Паметните мрежи што ја регулираат употребата на енергија преку интелигентно прилагодување базирано на побарувачката, се очекува да се прошират брзо.

Проценките за зголемување на побарувачката на енергија до 2040 година варираат помеѓу 35% (БП), 29% (Шел) до 0% (ИЕА „сценарио за одржлив развој“) во споредба со 2016 година. Сценаријата покажуваат дека ако се следат сите економски исплатливи начини за подобрување на ефикасноста, вкупната побарувачка за енергија во 2040 година може да биде на денешно ниво. Глобалната побарувачка на електрична енергија се очекува да се зголеми за 57% до 2050 година, главно водена од зголемената побарувачка во Кина и Индија. Голем дел од светското зголемување на побарувачката на енергија се јавува кај земјите во развој кои не се членки на ОЕЦД, каде силниот економски раст и проширувањето на популацијата доведуваат до зголемување на употребата на енергија во светот.

IoT (Industrial IoT Platform/Индустриска IoT платформа), криптовалутите, компјутерскиот облак, суперкомпјутерите и сите други технологии поврзани со електрониката ја зголемуваат потрошувачката на енергија (на пр. потрошувачката на електрична енергија во мрежата Биткоин се проценува дека ќе се зголеми од сегашните најмалку 2,55 гигавати на потенцијални 7,67 гигавати, споредлива со онаа на земјите како на пр. Ирска (3,1 гигават) и Австрија (8,2 гигавати)). На Исланд, кој стана една од најголемите светски локации за сервери за криптовалути кои се гладни за енергија, побарувачката на електрична енергија во индустријата ја надминува приватната потрошувачка на енергија на Исланѓаните.

Новите технологии, како што е новиот електрокатализатор кој може ефикасно да го претвори CO₂ во јаглерод моноксид (CO), можат да се решат и на производството на електрична енергија и на намалувањето на концентрацијата на CO₂ во атмосферата.

1.1.6. Суровини и елементи од ретка земја

Поголемиот дел од ресурсите што се користат денес не се обновуваат и се очекува да станат сè поситни со оглед на зголемената побарувачка и неодржливите потрошувачки модели. Глобалната екстракција на материјал е зголемена 14 пати од 1900 до 2015 година (од 6 милијарди тони во 1990 година на околу 84 милијарди тони во 2015 година) и се предвидува дополнително да се зголеми за 119% до 2050 година (достигнувајќи проценета вредност од 184 милијарди тони во 2050 година). Од 1980 г. на глобално ниво, извлекувањето на материјалот се зголеми за повеќе од 200%, што главно се должи на напливот на експлоатација на неметални минерали. Кина сочинува 85% од глобалното производство на ретки земјени елементи.

Кина и САД извлекуваат најмногу неенергетски суровини, следени од Индија и Бразил (претежно биомаса) и Јужна Африка и Канада (претежно метали). Холандија, Велика Британија и Јапонија имаат највисоки резултати во материјалната продуктивност.

Глобалната транзиција кон економија со малку јаглерод, на пр. преку големо распоредување на турбини на ветер, фотоволтаични панели и електрични возила ќе бара глобалното производство на некои метали да се зголеми најмалку 12 пати до 2050 година во споредба со денешното производство. На пример, се истакнува побарувачката за неодиум, тербиум, индиум, диспрозиум, празеодиум, литиум, кобалт и графит. Глобално секоја година се извлекуваат помеѓу 45 и 60 милијарди тони ресурси (метали, елементи од ретка земја и минерали) за е-производи.⁷ Побарувачката на ретки елементи на земја од чисти технологии ќе достигне 51,9 илјади метрички тони (кт) ретки оксиди на земјата во 2030 година.

Рудите што можат да се извлечат од геолошки најсиромашните минерални суровини во светот (на пример, антимон, молибден и цинк) може да се исцрпат во рок од неколку децении до еден век, доколку нивното екстракција продолжи да се зголемува.

Е-отпадот фрлен во 2014 година достигна околу 42 милиони тони, што се проценува дека содржи околу 16.500 килотони железо, 1.900 килотони бакар и 300 тони злато, како и значителни количини на сребро, алуминиум, паладиум и други потенцијални ресурси за повеќекратна употреба, со комбинирана проценета вредност од 52 милијарди УСД.

2. Глобална побарувачка за ресурси за проблеми со глобална димензија

Доколку сегашните трендови продолжат, се предвидува човечката побарувачка на екосистемот на Земјата да ја надмине можноста на природата

⁷ Се проценува дека оваа бројка може да се зголеми на 140 милијарди тони до 2050 година.

да се регенерира за околу 75% до 2020 година и за 100% (што значи дека ќе ни требаат две планети на Земјата за да ги исполниме човечките побарувања) до 2030 година.

Човештвото во моментот ги користи ресурсите со стапка од 50% побрзо отколку што може да се обнови по природа. Притисоците од растот на населението, климатските промени и деградацијата на животната средина, проширувањето на влијанието на Истокот и Југот ставаат сè поголем стрес врз конечните, необновливи ресурси, како што се фосилни горива и минерали. Глобалната побарувачка за материјали се зголеми за десет пати од почетокот на 20 век и се очекува повторно да се удвои до 2030 година, во споредба со 2010 година.

Конкуренцијата за некои сировини ќе се зголеми во иднина бидејќи клучните земји како Кина и САД, заедно со ЕУ, сите се многу зависни од увоз на исти материјали (на пр. ниобиум, руда од хромит, платина, паладиум, родиум, тантал, итн.).

До 2035 година, побарувачката за фосфор може да го надмине снабдувањето, предизвикувајќи проблеми од глобална димензија, доколку не се најде замена.

Извештајот за SDG (Sustainable Development Goals/Цели на одржлив развој) индексот и табелите за 2017 година покажува дека земјите од ОЕЦД се соочуваат со големи предизвици во исполнувањето на неколку SDG, главно за одржлива потрошувачка и производство (SDG12), климатски промени (SDG13), чиста енергија (SDG7) и зачувување на екосистемот (SDGs14 и 15). Податоците за секој индикатор на прелевање покажуваат дека земјите со високи приходи имаат тенденција да создаваат негативни ефекти на прелевање SDG за посиромашните земји во развој (земји со поголемо прелевање: Швајцарија, Сингапур, Луксембург, Холандија, Обединети Арапски Емирати, САД, Белгија, Велика Британија.)

Когнитивните системи за набавки можат да ја зголемат ефикасноста на глобалните синџири на снабдување, преку подобрување на процесите на набавки во сите фази, од проценка на снабдување до ублажување на ризиците и управување со договорите.

2.1. Од неусловен пристап до ресурси до намалување на нееднаквоста

Денес, растечката нееднаквост стана сериозно прашање односно една од најголемите закани за светската економија. Нееднаквостите се утврдуваат од структурни фактори, како и од политиките, и обично се вкрстуваат низ економски, социјални и политички карактеристики, кои стануваат меѓусебно зајакнувачки. Мерките за намалување на нееднаквоста треба да бидат дел од пошироката рамка за економска и социјална политика. На национално ниво, една клучна стратегија за намалување на нееднаквостите е да се обезбеди универзален пристап до квалитетни основни добра и услуги: храна, домување,

основни погодности како вода и енергија, здравствени услуги, образование и социјална заштита. Значи, покрај политиката на универзализам, може да бидат потребни специфични интервенции, како на пример: афирмативно дејство; насочени јавни инвестиции во недоволно засегнати области и сектори; пристап до ресурси кои не се условени; и свесно разбирање за тоа како се спроведуваат политиките на терен со упатување на економската, социјалната, правната, административната и културната реалност. Голем дел од постојните нееднакости во рамките на земјите резултираат од нееднаква контрола врз средствата. Овие вклучуваат природни ресурси како што се земјиште, вода, минерали и други плодови на природата, како и произведени продуктивни и финансиски средства. Зголемената концентрација на сите такви средства треба да се спротивстави на експлицитни политики за да се намали и подеднакво да се шири пристапот до ресурси и средства.

Концептот на политичка нееднаквост се однесува на нееднакво влијание врз одлуките донесени од политички тела и нееднаквите резултати на тие одлуки. Тоа е тесно поврзано со разликите во распределбата на политичките ресурси, што може да доведе до исклучување на одредени групи од учество во политички процеси.

Еколошката нееднаквост често се користи за да се укаже на нееднаква распределба на ризиците и опасностите во животната средина (на пр. Загадување на воздухот или водата) и нееднаков пристап до природните ресурси и другите услуги на екосистемот (на пр. Земјиште, паркови и слатка вода) помеѓу различни социјални групи. Нееднаквоста во животната средина е исто така тесно поврзана со социјалната и економската нееднаквост.

Вертикалната нееднаквост се однесува на разлики помеѓу поединци (или домаќинства) во рамките на одредена земја или регион, или во светот како целина.

Хоризонталната нееднаквост се однесува на разликите помеѓу културно дефинираните групи луѓе во едно општество, т.е. помеѓу руралното и урбаното население или помеѓу различните етнички групи.

Доказите покажуваат дека хоризонталната нееднаквост, како што е нееднаквоста помеѓу групите, вклучително и родовата нееднаквост, го зголемува ризикот од насилен конфликт, додека насилството и конфликтот можат дополнително да ја влошат нееднаквоста. Тоа е голема закана за демократијата, социјалната кохезија и за мирните и издржливи општества.

2.2. Интернационална нееднаквост за време на COVID-19

Во 2020 година, светот се соочи со нов предизвик, пандемијата на корона вирусите. Вирус што потекнува од Кина брзо се прошири на најоддалечените агли на земјината топка, менувајќи го начинот на кој живееме во изминатата година, на секој од нас.

Пандемијата КОВИД-19 ја влоши глобалната нееднаквост во приходите со намалување на приходите по глава на жител во земјите во развој повеќе отколку во развиените земји. Сепак, и покрај поквалитетните здравствени системи, повисоките плати, покомпетентните влади и подобра подготвеност, богатите земји забележаа повеќе смртни случаи по глава отколку сиромашните. Така, гледајќи земја по земја, меѓународната нееднаквост во приходите се намали за време на КОВИД-19. Сепак, гледајќи ги земјите во однос на населението, меѓународната нееднаквост во приходите се зголеми. Од друга страна, податоците од ООН покажуваат како пандемијата најмногу ги погодила ранливите групи, вклучувајќи луѓе на возраст, лица со попреченост, деца, жени и бегалци.

Високо ефективните вакцини не само што се развиени, туку се достапни и за глобалното население. Со еден улов-пристапот не е еднаков во сите земји. Всушност, пред да бидат одобрени вакцините, богатите нации се обидоа да купат стотици милиони авансни дози, оставајќи малку или ништо за остатокот од светот. Сега, милиони низ целиот свет можеби ќе треба да чекаат со години за својата прва доза, ризик за многу поединци, а исто така и за поголема глобална популација.

Пандемијата КОВИД-19 извади на површина многу нееднаквости и неправди ширум светот. Кога се случија блокадите на глобалното блокирање на почетокот на 2020 година, пазарите на отворен воздух низ Африка, Индија и Блискиот исток се затворија, поради што гладта и безбедноста на храната станаа поголеми проблеми што ги загрижуваат многумина отколку самиот вирус. Основните работници, маргинализираните заедници и оние кои живеат во сиромаштија се погодени особено од вирусот, сметајќи дека не можат да ја запрат својата работа и да останат дома, а исто така живеат во блиски простории со многу луѓе, дозволувајќи им на вирусот брзо раширување. Домородните заедници, кои живеат далеку од урбаните центри, биле изложени на вирусот бидејќи индустријата за екстракција продолжува со работењето и работниците носат КОВИД од центрите на градот до далечните делови на светот. Згора на тоа, пристапот до медицинска нега и болнички кревети беше предизвик за многумина. Нееднаквиот пристап до вакцината е постојан доказ за предизвиците и нееднаквостите со кои се соочуваме како глобално општество и е проблем што ја засега целата глобална популација. Оставен неконтролиран, особено во места каде малку луѓе се вакцинирани или имаат имунитет, вирусот ќе продолжи да мутира, што ќе доведе до варијанти од кои не можат да бидат заштитени оние кои ја примиле вакцината. Сепак, со можност за широко распространета глобална вакцинација, навидум далеку во иднина, земјаните продолжуваат да живеат и да работат во свет ограничен од закана од вирус. Способноста да се сретнат лично, да застанат пред креаторите на политики, да патуваат на конференции и состаноци-сето ова е скратено од постојаната

пандемија и недостаток на пристап до дози. Во меѓувреме, опасноста од климатски промени расте, продолжува екстракцијата на фосилни горива и многумина се борат да ги заштитат своите права на чист воздух, вода и почва од зад маските и во границите на своите домови. Глобалните програми како COVAX се обидуваат да го зголемат пристапот до вакцините ширум светот, но наидуваат на пречки, вклучително и ограничено снабдување.

3. Заклучок

Високата и зголемена нееднаквост го попречува напредокот кон целите на одржлив развој. Високо нееднаквите општества растат побавно од оние со ниски нееднаквости во приходите и се помалку успешни во одржувањето на економскиот раст. Тие исто така се помалку ефикасни при намалување на сиромаштијата. Сепак, растечката нееднаквост не е неизбежна. Успешните приказни за намалување на нееднаквоста ја илустрираат важноста на националното политики и локални институции. Дојдовме до точка во нашата историја кога имаме можност да го живееме секој момент во интегритет. Како демонстрација на живеење за највисокото добро од сите, можеме да избереме хармонија со нас самите, нашиот круг на пријатели и семејство и нашата планета. Најдобриот дел е што можеме да го сториме тоа на начин што подобро ги исполнува нашите човечки потреби и ни обезбедува богати, живописни и значајни животи. Неопходен е чекор за воспоставување култура со кооперативни и проактивни вредности како пат до глобалната трансформација.

Денес постепено во развиените земји се развива свест за проблемите кои ги имаат луѓето во неразвиените земји, па се солидаризираат со нивните проблеми. Кога човековите потреби не се задоволени постои полнеж на напнатост, вознемиреност, што води до незадоволство и фрустрација, но и до избувливост, агресија и насилство. Поради несоодветната распределба на богатствата од една страна и прекумерната беда од друга страна, можно е да дојде до активирање на социјална бомба, што може да предизвика и судири меѓу одредени народи или меѓусебни судири во рамките на една држава (помеѓу богати и сиромашни, една политичка опција против друга и слично).

Проблемот со климатските промени ги засега сите држави во светот, па отука и справувањето со нив е задача и обврска на сите. Предизвикот на светско ниво се намалените расположливи ресурси, но и зголемените потреби за истите. Важноста на климатските промени директно влијае врз количеството на ресурсите со кои располагаме. Недостигот од ресурсите ќе го потресат светот како нова природна катастрофа во новиот милениум, која ќе однесе многу човечки животи, ќе предизвика преселба на луѓето, гладување, исчезнување на животински видови, но и ќе биде основа на нови геополитички стратегии, интереси и конфликти. Нееднаквиот пристап до ресурсите го

намалува економскиот раст, предизвикува миграција и разгорува граѓански конфликт, што поттикнува натамошна потенцијално дестабилизирачка миграција. За среќа, постои начин да се избегне кругот на сиромаштија, беда и конфликт. Ако земјите сега преземат акција за спроведување на ефективни политики и практики за рамномерна распределба на ресурсите, поддржани од добро испланирани стимулации, тие не само што можат да ја сменат насоката од лизгање кон недостиг на неопходните ресурси, туку, исто така, да ги подигнат нивните стапки на економски раст на годишно ниво.

Војни за ресурсите не се нешто што допрва не очекува туку нешто што и денес го има. Се поголемите потреби за ресурсите и растот на населението ќе ги направат неопходните ресурси најдефицитарен стратешки приоритет во 21 век, а со тоа ќе се зголемува опасноста од избивање на нови конфликти за обезбедување истите. Нееднаквиот пристап до ресурсите може да предизвика судири и целиот свет можеби веќе е на пат кон голема светска војна за ресурсите. Сите луѓе имаат исти потреби и исти права, но праксата покажува дека истите не се еднакво задоволени и применети. Денес многу луѓе страдаат затоа што живеат во крајна сиромаштија, додека други уживаат во раскош и богатство.

Во развиените и во неразвиените земји треба да изврши притисок за развивање на процесот за обединување на луѓето и паралелно елиминирање на нееднаквоста и судирите меѓу нив.

Обединувањето во еден поубав и рамноправен свет треба да биде синоним за добар живот и напредок, како и пожелна дестинација за живот на голем број на луѓе во кој ќе бидат задоволени нивните потреби и права. Во еден таков свет во кој на планетата земја ќе живеат земјани можеби ќе се надмине сегашната груба фаза, а факторите кои одлучуваат за овој процес во своето работење ќе ги инкорпорираат добрите придобивки од едно ваково обединување.

Неизбежно се поставува прашањето дали сето ова може да се избегне односно дали целата светска популација може да живее во една држава која ќе се нарекува Земја и дали една светска влада која е вистински заинтересирана за доброто на луѓето би можела да се погрижи секој да го има она што му е потребно.

Користена литература

1. Alderman, Harold and Elizabeth M. King (1998). “Gender Differences in Parental Investment in Education.” *Structural Change and Economic Dynamics*.
2. Allen J, Balfour R (2014). *Natural solutions to tackling health inequalities*. London: Institute of Health Equity (<http://www.instituteoftheequity.org/resources-reports/natural-solutions-to-tacklinghealth-inequalities>, accessed april 2021).
3. Balamoune-Lutz, Mina (2007). “Globalisation and Gender Inequality: Is Africa Different?” *Journal of African Economies*.

4. Bravo-Ortega, Claudio and José De Gregorio (2005). "The relative richness of the poor? Natural resources, human capital and economic growth." Washington, DC: World Bank.
5. Buccellato, Tullio and Tomasz Mickiewicz (2009). "Oil and gas: a blessing for the few: Hydrocarbons and inequality within regions in Russia." *Europe-Asia Studies*.
6. Bulte, Erwin H., Richard Damania, and Robert T. Deacon (2005). "Resource Intensity, Institutions, and Development." *World Development*.
7. Collier, Paul and Anke HJoeffler (1998). "On the economic causes of civil war." *Oxford Economic Papers*.
8. Davis, Graham A. (1995). "Learning to love the Dutch disease: Evidence from the mineral economies." *World Development*.
9. Davis, Graham A. and John E. Tilton (2005). "The resource curse." *Natural Resources Forum*.
10. Fum, Ruikang Marcus and Roland Hodler (2010). "Natural resources and income inequality: the role of ethnic divisions." *Economic Letters*.
11. Ferreira F. and Ravallion M., 2008, "Global poverty and inequality: a review of the evidence." *World Bank Policy Research Working Paper Series*, no. 4623.
12. Gylfason, Thorvaldur (2001). "Natural resources and economic growth: what is the connection?" *CESinfo working paper number 530*. Munich: CESinfo.
13. Gylfason, Thorvaldur and Gylfi Zoega, Gylfi (2002). "Inequality and economic growth: do natural resources matter?" *CESinfo working paper number 712*. Munich: CESinfo.
14. Hall, Robert E. and Charles I. Jones. (1998). "Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker Than Others?" *Quarterly Journal of Economics*.
15. Isham, Jonathan, Michael Woolcock, Lant Pritchett, and Gwen Busby (2005). "The varieties of resource experience: natural resource export structures and the political economy of economic growth." *The World Bank Economic Review*.
16. Klasen, Stephan (1999). "Does gender inequality reduce growth and development? Evidence from cross-country regressions." *Policy Research Report, Engendering Development, Working Paper No.7*. World Bank, Washington D.C.
17. Nankani, Gobind T. (1979). *Development problems of mineral-exporting countries*. Washington, DC: World Bank.
18. Sachs, Jeffrey D. and Andrew Warner (1995). "Natural resource abundance and economic growth." *NBER Working Paper No. 5398*. Cambridge, MA: NBER.
19. WHO, UNICEF (2014). *Progress on drinking-water and sanitation 2014 update*. Geneva: WHOrganization(https://www.who.int/water_sanitation_health/publications/jmpreport-2014/en/, accessed april 2021).

20. United Nations (2012). The Millenium Development Goals Report.-<http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202012.pdf> (accessed april 2021).
21. <https://www.prb.org/2020-world-population-data-sheet> (accessed april 2021).
22. <https://www.internetworldstats.com/> (accessed april 2021).
23. <https://www.abc.net.au/news/science/2019-07-25/population-growth-world-overshoot-day> (accessed april 2021).
24. <https://www.prb.org/2020-world-population-data-sheet> (accessed april 2021).
25. https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/aggravating-resource-scarcity/more-developments-relevant-aggravating-resource-scarcity_en#water (accessed april 2021).
26. <https://www.statista.com/statistics/748223/leading-countries-based-on-natural-resource-value/>(accessed april 2021).